

بررسی آگاهی و نگرش بیماران بستری در بیمارستان ولی عصر (عج) و امام رضا (ع) بیرجند نسبت به داروهای گیاهی رایج در منطقه

سیمای کاهنی^۱ - فرخ کاهنی^۲ - فاطمه زنگنه^۳ - ملیحه سیدآبادی^۳ - فاطمه صحرایی^۳ - سمیرا محمدی^۳

چکیده

زمینه و هدف: گیاه درمانی یکی از کهن‌ترین شیوه‌های درمانی است. به کارگیری گیاهان توسط انسان به شصت هزار سال پیش برمی‌گردد. متأسفانه در اذهان عمومی و گاهی حتی متخصصان آشنا به گیاه، این باور پیدا شده است که گیاهان دارویی به صرف طبیعی بودن آن، عاری از هر گونه عوارض جانبی هستند. مطالعه حاضر با هدف تعیین آگاهی و نگرش بیماران بستری در بیمارستانهای امام رضا (ع) و ولی عصر (عج) بیرجند نسبت به داروهای گیاهی رایج در منطقه انجام شد.

روش تحقیق: در این مطالعه توصیفی-تحلیلی ۲۷۵ بیمار بالای ۲۰ سال بستری در بخشهای بیمارستانهای ولی عصر (عج) و امام رضا (ع) بیرجند مورد بررسی قرار گرفتند. نمونه‌گیری به روش احتمالی آسان انجام و سطح اطمینان ۹۵٪ تعیین گردید. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه پژوهشگر ساخته مشتمل بر سه بخش اطلاعات فردی، سؤالات آگاهی و نگرش بود. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم افزار آماری SPSS و آزمونهای آنالیز واریانس، کای اسکور و توالی توکی در سطح معنی‌داری $P \leq 0.05$ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها: از مجموع بیماران مورد بررسی (۲۷۵ نفر) ۵۷/۵٪ زن و ۴۲/۵٪ مرد بودند. میانگین نمره آگاهی زنان $2/36 \pm 8/65$ و مردان $2/77 \pm 7/96$ بود و میانگین نمره نگرش زنان $8/76 \pm 30/98$ و مردان $8/4 \pm 30/5$ بوده است. آگاهی زنان بیشتر از مردان و آگاهی افراد با تحصیلات کاردانی و بالاتر بیشتر از سایرین بود؛ همچنین نگرش زنان بالاتر از مردان و نگرش افراد بی‌سواد بالاتر از افراد تحصیل کرده بود.

نتیجه‌گیری: با توجه به نگرش خوب و میزان استفاده بالا نسبت به روش طب گیاهی در جامعه، انجام تحقیقات منسجم درخصوص بررسی میزان اثربخشی و کارایی این روشها و برنامه‌ریزی جهت استانداردسازی آنها و تعیین جایگاه این طب در درمان بیماران و آموزش دانشگاهی امری ضروری است.

واژه‌های کلیدی: آگاهی؛ نگرش؛ داروهای گیاهی

فصلنامه علمی دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند (دوره ۳؛ شماره ۳ و ۴؛ سال ۱۳۸۵)

^۱ نویسنده مسؤول؛ عضو هیأت علمی دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند
آدرس: بیرجند- خیابان غفاری- دانشگاه علوم پزشکی بیرجند- دانشکده پرستاری و مامایی
تلفن: ۰۵۶۱-۴۴۴۳۰۴۱-۴۴۴۳۰۵۰۰. نمابر: ۰۵۶۱-۴۴۴۳۰۵۵۰. پست الکترونیکی: sima@bums.ac.ir

^۲ عضو هیأت علمی دانشکده کشاورزی دانشگاه بیرجند

^۳ کارشناس پرستاری

مقدمه

گیاهان دارویی یکی از بزرگترین مواهب خداوند است. گرایش روزافزون به استفاده از گیاهان دارویی و داروهای گیاهی در جهان توجهی ویژه به این گیاهان را برانگیخت. حتی امروزه بنا به اظهار سازمان بهداشت جهانی ۲۵٪ از داروهای متداول دارای منشأ گیاهی‌اند و ۷۴٪ از داروهای گیاهی که به شکل جدید استفاده می‌شدند، شناخت اثرات دارویی‌شان به طور سنتی از قدیم صورت گرفته است (۱). استفاده از گیاهان دارویی به منظور درمان با تاریخ زندگی انسان هم زمان بوده است. انسان در تمام دوران تاریخ چاره‌ای جز توسل به گیاهان نداشت. اگرچه در نیم قرن گذشته استفاده از داروهای شیمیایی سنتزی بشدت رواج یافت ولی بسرعت آثار زیان‌ناز آنها بر زندگی سبب گرایش مجدد به گیاهان دارویی گردید و این نکته که توسل به گیاهان دارویی همواره در طول تاریخ یکی از روشهای مؤثر درمان بوده، بخوبی روشن است (۲). به دلیل این که اخیراً در تمام دنیا توجه خاصی به مصرف گیاهان دارویی در درمان بیماریها معطوف شده است، بزرگان علم داروسازی، قرن بیست و یکم را به نام قرن بازگشت به طبیعت و قرن استفاده از داروهای گیاهی نام نهادند (۳). از آنجا که یکی از اهداف فارماکونوزی، شناخت و ارزشیابی داروهای گیاهی است (۴)، داروسازان این شاخه از علم در همه دنیا کوشش می‌کنند برای جوابگویی به تقاضای مصرف‌کنندگان اطلاعات خود را درباره گیاهان دارویی افزایش دهند (۵). به عنوان مثال امروزه در کشور آلمان که یک قطب بزرگ تولید داروهای شیمیایی است مصرف داروهای گیاهی هم در بیماران و هم پزشکان رواج پیدا کرده است (۶)؛ همچنین تعداد افرادی که در آمریکا از محصولات گیاهی به منظور پیشگیری و درمان بیماریها استفاده می‌کنند رو به افزایش است (۷)؛ اما متأسفانه با وجود پیشینه درخشان کشور ما در این زمینه و حضور دانشمندان پرآوازه‌ای مانند بوعلی سینا، زکریای رازی، اسماعیل جرجانی و دیگران که خدمات شایانی به طب سنتی نموده‌اند (۸)، امروزه توجه کمی به طب سنتی می‌شود. طبق بررسیهای انجام شده و مقایسه کشورهای پیشرفته و در حال توسعه با کشور ایران، مشاهده می‌گردد که از سالهای ۱۹۴۵ تا ۱۹۸۵ به ترتیب در چین، هند، آلمان، انگلیس، فرانسه و آمریکا قوانین مدوتی برای چگونگی تولید و توزیع داروهای گیاهی به وجود آمده و

تعداد پزشکان آموزش‌دیده طب سنتی در این کشورها همچنان در حال افزایش است ولی در ایران در این مورد اقدامی نشده است. حتی درصد گیاهان عرضه شده در نظام دارویی در سال ۱۹۹۵ کمتر از ۳٪ و میزان فروش آن کمتر از ۱۵۰ میلیون دلار در سال است؛ در حالی که در کشورهای اروپایی و آمریکا و نیز شرق آسیا درصد عرضه داروهای گیاهی در نظام دارویی بطور متوسط حداقل ۴۰٪ و متوسط فروش داروهای گیاهی سالیانه حداقل ۳/۴ میلیارد دلار می‌باشد (۹) که همگی بیانگر استقبال و گرایش مردم بوده و از آگاهی و انگیزه بالای آنان حکایت می‌کند. با توجه به کاربرد گسترده و بی‌برنامه داروهای گیاهی و این باور نادرست که داروهای گیاهی درمان‌کننده هر دردی هستند، بدون این که خطر و زیانی داشته باشند، عرضه اطلاعات علمی در مورد کاربرد گیاهان برای جامعه پزشکی امری بسیار مهم است (۱۰). در این مطالعه سعی شده است با تعیین آگاهی و نگرش بیماران، نیازهای آموزشی تعیین و آموزشهای لازم جهت تصحیح نگرش و بهبود آگاهی ارائه گردد.

روش تحقیق

این مطالعه یک پژوهش توصیفی- تحلیلی می‌باشد که بر روی ۲۷۵ بیمار بالای ۲۰ سال بستری در بخشهای 1 CCU، 2 CCU، قلب، داخلی، زنان و عفونی بیمارستان ولی عصر (عج) و جراحی، ارولوژی و ارتوپدی بیمارستان امام رضا (ع) وابسته به دانشگاه علوم پزشکی بیرجند انجام شد. نمونه‌گیری به روش غیراحتمالی آسان و سطح اطمینان ۹۵٪ تعیین گردید.

ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای مشتمل بر سه بخش بود. بخش اول سؤالات فردی (۷ سؤال)، بخش دوم سؤالات سنجش آگاهی (۱۰ سؤال) و بخش سوم سؤالات سنجش نگرش (۱۰ سؤال) بود. سؤالات آگاهی و نگرش پژوهشگر ساخته که اعتبار آن توسط ۱۰ نفر از افراد صاحب‌نظر در این خصوص تأیید گردید و برای تعیین پایانی از آزمون مجدد استفاده شد. سؤالات آگاهی (بر اساس پاسخ به هر سؤال و تعداد پاسخهای صحیح) بین حداقل ۱ و حداکثر ۲۰ و سؤالات نگرش بر اساس مقیاس لیکرت (نظری ندارم=۰، مخالفم=۱، تا حدودی موافقم=۲، موافقم=۳ و کاملاً موافقم=۴) رتبه‌بندی و بین حداقل ۱۰ و حداکثر ۴۰ امتیازبندی شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمونهای

میانگین نمره نگرش افراد مورد مطالعه با متغیرهای وضعیت تأهل و شغل ارتباط آماری معنی‌دار نشان داد (جدول ۲)؛ در حالی که مقایسه نمره نگرش افراد مورد مطالعه با متغیرهای محل زندگی، جنس، میزان درآمد و سطح تحصیلات ارتباط آماری معنی‌داری نشان نداد.

بحث

دارو درمانی تأثیر عمیق و ژرفی بر سلامت مردم دارد. استفاده معقول و منطقی از داروها اعم از داروهای گیاهی و شیمیایی، بخش مهمی از سیاستهای بهداشتی و درمانی جامعه را تشکیل می‌دهد. نتایج این مطالعه نشان داد که افراد مورد مطالعه با میانگین نمره آگاهی $2/34 \pm 8/36$ و میانگین نمره نگرش $8/14 \pm 30/5$ آگاهی و نگرش خوبی نسبت به مصرف داروهای گیاهی داشتند. گلشادی در پژوهش خود با عنوان آگاهی، نگرش و عملکرد مردم شهر اصفهان نسبت به داروهای گیاهی (۱۳۸۱)، آگاهی بالا و نگرش مثبت مردم نسبت به مصرف داروهای گیاهی را عنوان کرده است. آگاهی بالا و نگرش مثبت مردم نسبت به داروهای گیاهی، مربوط به توجه خاص به این منابع برای درمان می‌باشد که اخیراً در تمام دنیا ایجاد شده است. در این پژوهش

آماري t ، فیشر و توالی توکی در سطح معنی‌داری $P \leq 0/05$ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها

در مجموع ۲۷۵ بیمار مورد بررسی قرار گرفتند؛ از این تعداد ۵۷/۵٪ زن و ۴۲/۵٪ مرد بودند. ۴۴٪ بی‌سواد، ۳۲/۴٪ دارای تحصیلات ابتدایی و سیکل، ۱۴/۹٪ دیپلم و ۸/۷٪ فوق دیپلم و بالاتر بودند. ۴۸٪ افراد مورد مطالعه خانه‌دار، ۱۸/۵٪ کارمند، ۲۷٪ دارای شغل آزاد و ۶/۵٪ بیکار بودند. ۵۶/۷٪ افراد مورد مطالعه ساکن شهر و ۴۳/۳٪ ساکن روستا بودند. ۱۰/۲٪ مجرد و ۸۹/۸٪ متأهل بودند. ۷۱/۳٪ درآمد زیر ۲۰۰ هزار تومان و ۲۸/۷٪ درآمد بین ۲۰۰ تا ۵۰۰ هزار تومان داشتند. حداقل نمره آگاهی ۲ و حداکثر ۱۴ با میانگین $2/34 \pm 8/36$ و حداقل نمره نگرش ۱۹ و حداکثر ۴۰ با میانگین $8/14 \pm 30/5$ بود. مقایسه میانگین نمره آگاهی افراد مورد مطالعه با متغیرهای جنس و میزان درآمد ارتباط معنی‌دار آماری نشان داد (جدول ۱)، اما مقایسه میانگین نمره آگاهی افراد مورد مطالعه با سایر متغیرها (وضعیت تأهل، میزان درآمد، سطح تحصیلات، شغل و محل سکونت) ارتباط آماری معنی‌داری نشان نداد؛ همچنین مقایسه

جدول ۱- مقایسه میانگین نمره آگاهی افراد مورد مطالعه بر حسب جنس و میزان درآمد

سطح معنی‌داری	میانگین و انحراف معیار	درصد	تعداد	نمره آگاهی	
				متغیر	جنس
$P=0/01$ $df=273$ $t=2/41$	$2/36 \pm 8/65$	۵۷/۵	۱۵۸	زن	
	$2/77 \pm 7/96$	۴۲/۵	۱۱۷	مرد	
$P=0/05$ $df=274$ $t=1/971$	$2/39 \pm 8/18$	۷۱/۳	۱۹۶	زیر ۲۰۰۰۰۰ تومان	
	$2/19 \pm 8/79$	۲۸/۷	۷۹	بین ۲۰۰۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰۰ تومان	

جدول ۲- مقایسه میانگین نمره نگرش افراد مورد مطالعه بر حسب وضعیت تأهل و شغل

سطح معنی‌داری	میانگین و انحراف معیار	درصد	تعداد	نمره نگرش	
				متغیر	شغل
$P=0/02$ $df=274$ $t=3/1$	$7/29 \pm 25/52$	۴۸	۱۳۲	خانه‌دار	وضعیت تأهل
	$8/71 \pm 30/72$	۱۸/۵	۵۱	کارمند	
	$8/1 \pm 28/54$	۲۶/۹	۷۴	آزاد	
	$7/6 \pm 26/82$	۶/۵	۱۸	بیکار	
$P=0/01$ $df=273$ $t=2/39$	$8/1 \pm 28/53$	۱۰/۲	۲۸	مجرد	وضعیت تأهل
	$8/73 \pm 30/82$	۸۹/۸	۲۴۷	متأهل	

نسبت به مصرف داروهای گیاهی در مقایسه با افراد مجرد بهتر بوده است. کسب تجربیات بیشتر از اطرافیان و استفاده بیشتر آنها از این ترکیبات و گرفتن نتیجه مطلوب منجر به نگرش بهتر آنها شده است (۱۵)؛ همچنین در این مطالعه نگرش کارمندان نسبت به مصرف داروهای گیاهی بهتر از افراد بیکار، خانه‌دار و دارای شغل آزاد بوده است. به نظر می‌رسد مطالعه بیشتر، استفاده بهتر از وسایل ارتباط جمعی و ارتباط بیشتر با دوستان و همکاران، منجر به نگرش مثبت کارمندان می‌شود. در مطالعه انوری نیز نگرش کارمندان از افراد خانه‌دار و دارای شغل آزاد بهتر بود که با مطالعه حاضر همخوانی دارد (۱۶). بر کسی پوشیده نیست که بسیاری از گیاهان دارویی دارای فواید بالقوه فراوانی می‌باشند، اما استفاده بی‌رویه و نابه‌جا می‌تواند سلامت افراد را به مخاطره اندازد. با توجه به مصرف گسترده و بی‌رویه داروهای گیاهی و عدم اطلاع مصرف‌کنندگان داروهای، لزوم ارتقای آگاهی افراد در مورد این داروها احساس می‌شود.

نتیجه‌گیری

با توجه به آگاهی کم و تمایل بیشتر افراد به استفاده از داروهای گیاهی، انجام تحقیقات منسجم در خصوص میزان اثربخشی و کارایی این روشها و برنامه‌ریزی جهت استانداردسازی آنها و تعیین جایگاه این طب در درمان بیماران و آموزش دانشگاهی امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

میانگین نمره آگاهی زنان از مردان بیشتر بود. این مسأله احتمالاً به دلیل نوع مسؤلیت آنها در خانه و نیز گرفتن اطلاعات از مادران خود می‌باشد؛ همچنین زنان دقت بیشتری برای بحث و تبادل نظر با اطرافیان خود برای کسب اطلاعات در این زمینه صرف می‌کنند؛ در صورتی که مردان بیشتر از روزنامه‌ها و اخبار روز کسب اطلاع می‌کنند که در آن مباحث علمی در رابطه با داروهای گیاهی کمتر منتشر می‌شود. گلشادی در پژوهش خود بالاتر بودن آگاهی زنان نسبت به مردان را مطرح کرده است؛ همچنین در مطالعه صادقی و همکاران، آگاهی زنان بیش از مردان بوده است (۱۲، ۱۱).

در این مطالعه میانگین نمره آگاهی افراد با درآمد زیاد بیشتر از میانگین نمره آگاهی افراد با درآمد کم بوده است. افراد با درآمد بیشتر، دسترسی بیشتری به منابع اطلاعاتی و رسانه‌ها داشته و معمولاً از وضعیت اجتماعی- فرهنگی بالاتری نیز برخوردارند. در مطالعه باقری و همکاران (۱۳۸۴) با عنوان بررسی رویکرد زنان شهر اصفهان در استفاده از طب گیاهی، بیشترین آگاهی را افراد طبقه متوسط و کمترین آگاهی را افراد طبقه ضعیف داشتند که این امر با استفاده آنها از داروهای گیاهی نسبت مستقیم داشته است (۱۳)؛ همچنین در این پژوهش افراد متأهل نگرش بهتری نسبت به افراد مجرد داشتند. در مطالعه Calixto میزان مصرف داروهای گیاهی ۵۶٪ اعلام شده و ۸۶٪ افراد مورد مطالعه، نگرش مثبتی نسبت به مصرف داروهای گیاهی داشته‌اند (۱۴). در مطالعه صادقی نیز نگرش افراد متأهل

منابع:

- ۱- وجدانی ح. ر. گیاهان دارویی و کاربرد آنها در دامپزشکی و دامپروری. مجله دامدار. ۱۳۸۱؛ ۱۱ (۱): ۱۰-۱۲.
- ۲- صفایی م. گلچین جامع از کتب گیاهان دارویی و عطاری ایران. تهران: انتشارات چهارباغ؛ ۱۳۸۳.
- ۳- امیدبیگی ر. توانمندیهای کشور در جهت تولید گیاهان دارویی. اولین همایش بین‌المللی طب سنتی و مقررات پزشکی. ۱۶-۱۹ آبان ماه ۱۳۷۹. خلاصه مقالات. دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. معاونت پژوهشی، دفتر روابط دانشگاهی و بین‌المللی. ۱۳۷۹.
- 4- Orew K, Anna Myers P. Safety issues in herbal medicine implications for the health professions. MJA. 1997;166: 538-541.
- 5- Glintborg B, Andersen SE, Spang-Hanssen E, Dalhoff K. Disregarded use of herbal medical products and dietary supplements among surgical and medical patients as estimated by home inspection and interview. Pharmaco Epidemiol Drug Safety. 1998; 14 (9): 639-645.
- 6- Kraft K. Herbal medicine products and drug law. Forsch Komple Med. 1999; 6 (1): 19.
- 7- Cupp MJ. Herbal remedies adverse effects and drug in interaction. Am Fam Physician. 1999; 59 (5): 1239-1245.

۸- رضایی ز. بررسی داروهای آرام‌بخش و خواب‌آور گذشته ایران و ارائه فورمولاسیون دارویی مناسب. [پایان‌نامه دکترای داروسازی]. دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. ۱۳۶۷.

9- <http://daneshnameh.roshd.ir/mavara/mavara-index.php>.

۱۰- ضیایی س.ع. گیاهان دارویی. چاپ اول. تهران: انتشارات تیمورزاده: ۱۳۸۴.

۱۱- گلشادی ا. انصاری ر، عسگری ص، صراف‌زادگان ن، رشتیام م. آگاهی، اعتقاد و عملکرد نسبت به داروهای گیاهی در مردم شهر اصفهان. فصلنامه گیاهان دارویی. ۱۳۸۴؛ ۱ (۲): ۲۱-۲۸.

۱۲- صدیقی ژ، مفتون ف، ضیائی س.ع. آگاهی و بینش و عملکرد در جمعیت شهر تهران. فصلنامه گیاهان دارویی. ۱۳۸۳؛ ۱۳ (۴): ۶۰-۶۷.

۱۳- باقری ا. رویکرد زنان شهر اصفهان در استفاده از طب گیاهی. فصلنامه گیاهان دارویی. ۱۳۸۴؛ ۴ (۱۵): ۸۱-۹۳.

14- Calixto JB. Efficacy, safety, quality control, marketing and regulatory guide lines for herbal medicines. Braz J Med Biol Res. 2000; 33 (2): 179-189.

15- Cottrel KH. Products begin to attract the attention of brand name drug companies. MA. 1996; 155 (2): 216-219.

۱۶- انوری ا. تعیین میزان آگاهی، نگرش و عملکرد بیماران قلبی مراجعه‌کننده به بخشهای قلب، CCU و کلینیک بیمارستان ولی عصر (عج) در زمینه مصرف گیاهان دارویی. [پایان‌نامه جهت اخذ درجه دکتری] دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بیرجند. ۱۳۸۵.

Title: Knowledge, attitude of hospitalized patients about common regional herbal medicines Birjand

Authors: S. Kaheni¹, F. Kaheni², F. Zanganeh³, M. Seidabadi³, F. Sahrai³, S. Mohamadi³

Abstract:

Background and Aim: Medicine with herbs is one of oldest methods for treatment. It backs to 60000 years ago. Unfortunately, people and even sometimes experts familiar with herbs think that medical herbs, because of being natural, don't have any side effects. Increasing usage of herbal products caused to do an investigation with the aim of "evaluation patients' knowledge and attitude hospitalized in Vali-e-ASR and Emam Reza hospital toward common regional herbal medicines".

Materials and Methods: This investigation is a descriptive –analytical study which has been conducted on 275 patients with more than 20 years old, Hospitalized in Valie Asr and Emam Reza Hospital. Sample was selected by convenient method and 95% confidence interval. Data was collected through a questionnaire including 3 parts: demographic information (7 items); knowledge evaluation (9 items); and attitude evaluation (10 items). Data was analyzed by SPSS and statistical tests t, χ^2 and analysis variance tests.

Results: Mean knowledge score in female and male was 2.36 ± 8.65 and 2.77 ± 7.96 respectively, and mean attitude score in female and male was 8.76 ± 30.98 and 8.4 ± 30.5 . The knowledge score was higher in female and in people with academic education ($P=0.01$, $P=0.02$). Attitude score was higher in female and in married people ($P=0.05$, $P=0.01$)

Conclusion: According to good attitude and high rates of using the herbal medicine, it is necessary to do systematic researches to examine their efficiency and effectiveness in the society, planning to standardize them and determining the position of this type of medicine in treatment of patients and academic education.

Key Words: Knowledge; Attitude; Herbal medicines

¹ Corresponding Author; Instructor, Faculty of Nursing and Midwifery, Birjand University of Medical Sciences. Birjand, Iran
sima@bums.ac.ir

² Instructor, Faculty of Agronomy, Birjand University. Birjand, Iran

³ Nurse